

VINCZE TAMÁS

ALKOTÁS ÉS ISKOLATEREMTÉS – PEDAGÓGIAI TANSZÉK A TISZÁNTÚL EGYETEMÉN 1918 ÉS 1941 KÖZÖTT

(Oktatáskutatás a 21. században 5. kötet)

Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2017, 193 lap

A jeles neveléstörténeti szerző munkája tulajdonképpen két nagy részből áll, amelyek különálló monográfiaként is megállnák a helyüket. Az első rész egy kvalifikáció-történeti munka, amelyet a szerző szerényen előtanulmánynak tart a második nagy egységhez, amely a Debreceni m. kir. Tudományegyetem Pedagógiai Tanszékének (Neveléstudományi Szemináriumának) 1918 és 1941 közötti korszakát öleli fel, amely egyszermind Mitrovics Gyula professzorságának időszaka.

Az első rész három nagy fejezetet foglal magában, amelyek lefelé haladva veszik sora a tudományos kvalifikációs fokozatokat. A mai kor számára ismeretlen, az 1949-ig tartó ún. porosz típusú, elitfelsőoktatás történetét írja le a könyv, bemutatva a professzorok, magántanárok világát, amelyben még elvárás volt, hogy – legyen bár orvos-, jogász-, teológus- vagy bölcsészprofesszor – egy személyben pedagógus is legyen, hiszen diákokat oktat és nevel.

Az első fejezet a tanszékbetöltésről szól, amely lehetséges volt meghívással vagy pályázattal. A pályázatok alapján kialakított kari, illetve egyetemi sorrend nem kötötte a minisztert, kit terjeszt fel kinevezésre az államfőnek, viszont a meghívásnál a miniszter nem tehetett mást, a meghívottat volt kénytelen kineveztetni. Így érthető, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszterek (Klebensberg, Hóman) nem szerették a meghívást, ami az ő jogkörüket korlátozta. Itt is kijön a főváros-vidék ellentét, hiszen melyik vidéki professzor ne fogadná el egy ugyanolyan tanszékre a Budapestre szóló meghívást? Felekezeti ellentétek is színesítették a képet, hiszen a Pázmány Péter alapította budapesti egyetemnek erős katolikus színeze volt, míg a debreceni egyetem protestáns jellegűnek számított. Szegeden és Pécsen is igyekeztek az ottani római katolikus püspökök az egyetemnek katolikus jelleget adni.

A második fejezet a magántanároké, akik bizonyos tárgykörből (amely kisebb, mint egy tanszék tárgyköre) kaszinóbeli szavazásokhoz hasonló habilitációs eljárás révén lettek képesítve az illető kar magántanárává. Az eredeti Eötvös József-i koncepció szerint a magántanárok az újítás jelképeiként új szellemet hoztak volna be az egyetemre, a valóságban viszont az őket felterjesztő és első bírálóként habilitáló professzorok vazallusaivá váltak és a rendszer megmerevedéséhez járultak hozzá.

A harmadik rész a bölcsészdoktorálásokról szól. A korabeli szabályzat szerint csupán hat (később nyolc) félév lehallgatása, valamint doktori disszertáció elkészítése és szigorlat letétele volt szükséges a bölcsészdoktoráláshoz, így előállt az a ma már elképzelhetetlen helyzet, hogy valaki előbb szerzett bölcsészdoktorátust, mint tanári oklevelet. A disszertációt ki kellett adni könyvként minimum 100 példányban (hogy „a nyilvánosság próbáját kiállja”) és érdekes módon a korabeli források alapján úgy tűnik, fontosabb volt a szigorlat, mint maga a disszertáció.

A könyv érdekessége, hogy a szerző különös előszeretettel boncolgatja az atipikus eseteket, ezzel is azt üzenve az olvasóknak, hogy kerüljék el a visszavetítésnek, a mai és egykori rendszerek egymás mellé állításának a hibáját. Ennek a koncepciónak a jegyében említi meg a munka első részében a doktori cím nélküli egyetemi tanárok példáit, s ugyancsak ez a szerzői szándék állhatott annak a háttérében, hogy az egyetemi tanulmányok nélküli doktorálásról is olvasható egy rövid fejezet a műben.

Vincze Tamás egyébként gazdag példaanyaggal illusztrálta egyes megállapításait, arra azonban mindvégig ügyelt, hogy a bemutatott esetleírásokat a bölcsész tudományok köréből hozza, nem foglalkozott más egyetemi karok azonos vagy részben eltérő szokásaival, gyakorlatával. Az is dicséretes, hogy az egyes írott és íratlan szabályok példákkal való megvilágításakor előnyben részesítette a neveléstudomány egykori emblemikus figuráival, legendás alakjaival kapcsolatos érdekességeket.

Vincze Tamás nem kerülte meg a kényes kérdéseket sem a munkájában. Nem elfogult a saját tudományával szemben akkor, amikor a pedagógia tanszékek korabeli ellentmondásos helyzetét ábrázolja, ezek a tanszékek a bölcsészkarokon egyrészt stratégiai fontosságúak lettek volna a keresztény kurzus oktatáspolitikájának megfelelő tanári gárda kinevelésében, ugyanakkor a többi bölcsész tanszék presztízsével összehasonlítva a megbecsültségük (a hallgatók és más tudományok professzorainak szemében) meglehetősen alacsony volt. Próbál magyarázatot keresni a könyv a neveléstudomány tartós alulértékelésének okaira is.

Elfogadhatónak tartjuk a szerzőnek azt a feltevését, amely e tudomány egyetemi képviselőinek, professzorainak kiválasztódásában keresi a pedagógia és az annak művelésére alapított tanszékek viszonylagos súlytalanságának okát. Vincze Tamás azt fejtegeti ezzel kapcsolatban, hogy a neveléstudomány egyetemi tanárai szükségszerűen mind-mind más területről, kívülről kerültek be a pedagógiába, így az egyetemi tanári állásra benyújtott pályázatukban gyakran nem tudtak olyan fajsúlyos, tekintélyes szakmai munkásságról számot adni, mint más bölcsész diszciplínák professzorai. Nem feledkezhetünk el persze arról sem, hogy az akkori egyetemeken a tudósképzés és a tanárnevelés kettős feladatrendszere a két összetevőt nem egyenértékű funkcióként határozta meg, összehasonlíthatatlanul nagyobb elismertsége volt a tudósutánpótlás biztosításának, míg a tanárnevelést csak másodrendű, kényszerűen teljesített bölcsészkarri nyugnek, koloncnak fogták fel. A munka oroszlánrészét ezen a téren amúgy is a Tanárképző Intézet végezte.

A második nagy rész Mitrovics Gyula pedagógiaprofesszor egyetemi pályafutását, munkásságát mutatja be. Bár Mitrovics a Református Kollégium Bölcsészeti Akadémiájának tanára volt, a pedagógia számára nem szerveztek az egyetem 1914-es megnyitása-kor tanszéket, hanem csak 1918-ban vált ki a Filozófiai Szemináriumból és létesült Neveléstudományi Szeminárium, amelynek élére professzornak Mitrovicsot nevezték ki.

Mitrovics létesítette a tanszék mellé a Kísérleti Lélektani Intézetet, amely minden debreceni pszichológiai oktatás és intézmény elődjének tekinthető. Mitrovics a mai napig elsősorban esztétaként ismert, a szintén debreceni Benedek László ideggyógyász professzorral, pszichiáterrel közösen hozták létre a Magyar Pszichológiai Társaságot, ennek Esztétikai Osztályát, majd a társaságból kiváló Esztétikai Társaságot, amelynek elnöke Mitrovics, társelnöke Benedek lett.

Mitrovics létrehozott maga körül egy tanítványokból álló iskolát, közülük Zombor Zoltán, Somos Lajos és Faragó Tibor neve emelhető ki, mert ők a szocializmus nehéz éveiben is tudtak pedagógiával foglalkozni, azt különböző oktatási intézményekben előadni, így Mitrovics munkásságát, eredményeit továbbadni. Mitrovicsnak csupán két magántanára volt: Szelényi Ödön, aki egyszerre pályázott a professzori állásra vele és Karácsony Sándor, aki szembeszállva Mitrovics felfogásával, utódjaként nagy szerepet játszott elődje elfelejtésében, negligálásában.

Mitrovics Gyula nyugdíjazása előtti utolsó tanévben, 1941–1942-ben volt a debreceni Tisza István Tudományegyetem rektora. Míg másoknál ez a pálya csúcsa, Mitrovics rektori éve nem jól sikerült, javaslatait leszavazták még a bölcsészkar üléseken is, utódjának kiválasztásánál nem az ő jelöltje, Boda István győzött, hanem az akkorra már ellenfelévé vált Karácsony Sándor.

Bár Mitrovics életét tragikusnak tarthatjuk (a negyvenes évek végén emigrálnia is kellett), munkássága elfeledetté vált, ha mégis említették, lenézően az „idealista pedagógia” prominensének tartva.

Ebből a tetszhalálból emelte ki előbb Vincze Tamás doktori disszertációja, majd jelen könyve Mitrovicsot, amely a Neveléstudományi Doktori Iskola hathatós támogatásával végre méltó helyére helyezte a tanszékalapító professzort a tanszék megszületésének századik évfordulójára.

Mudrák József